

Pregledni rad
UDK 32.01

Elementi procesualne definicije pojma moći

Ivan Grdešić

Fakultet političkih nauka u Zagrebu

Sažetak

Za političku znanost pojam moći nije samo predmet istraživanja već i konstitutivni element političke znanosti kao znanstvene discipline. Procesualni pristup definiranju pojma moći sadrži tri opća elementa: 1. Pristupi moći koji proizlaze iz subjekata moći, moćnika, 2. Definicije kojima se naglašava akcijski aspekt moći, procesi, odnosi, (ne)djelovanja, 3. Određenja moći koja polaze od objekta nad kojim se moć provodi, od rezultata moći. Procesualno razumijevanje političke moći omogućava nam prepoznavanje korištenih definicijskih kriterija i pogodno je za razumijevanje operacionalizacija izvršenih u empirijskim istraživanjima distribucije i strukture moći u društvu.

U pojmovnom inventaru političke znanosti pojam moći ima dvije funkcije; prva, moć kao predmet istraživanja — njezine raznolike manifestacije i posljedice područja su svestranog analitičkog napora političkih znanstvenika.¹ Druga, pojam moći određuje se konstitutivnim elementom političke znanosti kao znanstvene discipline. Fenomen moći pretvara se u pojam političkoga. Iz toga slijedi da je politička znanost istraživanje i opisivanje izvora, karaktera, provođenja, kontrole, distribucije, uvećanja ili ograničavanja moći. Tako je za Harolda Lasswella koncept moći »vjerojatno jedan od najfundamentalnijih u čitavoj političkoj znanosti«,² a »doktrina moći istovjetna je političkoj doktrini (...) znanost o moći jest politička znanost.«³ Takva vrsta redukcije politič-

¹ Ovaj je rad prerađeno poglavlje magistarskog rada »Empirijski pristupi istraživanju moći u lokalnim zajednicama«, objavljenog u okviru znanstvenoistraživačkog projekta »Funkcioniranje i ostvarivanje delegatskog sistema«, Institut za političke znanosti Fakulteta političkih nauka u Zagrebu, 1985.

² Harold Lasswell, Abraham Kaplan, *Power and Society*, New Haven, Yale University Press, 1950, str. 75.

³ *Isto*, str. 82.

koga na pojam moći izvedena je iz definicije društvene moći Maxa Webera⁴. U sociologiji vlasti Weber ne razlikuje politiku od države, političko od državnoga. Politička moć pripada državi u obliku legitimne moći — vlasti. Država raspolaže pravom na legitimno političko nasilje. Takva izjednačavanja politike i države proizlaze iz misaone tradicije u kojoj se moć definira kroz državu, koja u moći prema međunarodnom okruženju i moći prema nacionalnim subjektima ima svoj krajnji cilj. Premda je takva tradicija posebno značajna za Njemačku vilhelmijanskog razdoblja, ona je preko Webera imala odjeka i u suvremenim interpretacijama anglosaksonskih autora.⁵

Politologija marksističke provenijencije ima prema pojmu moći svojevrstan dug koji je posljedica dogmatsko-ekonomističkog svođenja društvene moći na količinu i razvijenost sredstava za proizvodnju. Tek noviji razvoj političke znanosti i sociologije pridaje pojmu moći samostaliji karakter i uvrštava ga u svoj pojmovni aparat.

Pojam moći ujedinjuje mnoštvo značenja. Može se sa sigurnošću reći kako ne postoji definicija koja bi zadovoljavajuće prikazala sve aspekte njezine moguće manifestacije. Raznolikost definicijskih pristupa navodi na potrebu postojanja analitičkog principa koji bi omogućavao njihovu konzistentnu kategorizaciju i istovremeno upućivao na pretpostavke definicijskih rješenja. Prepoznavanje definicijskih kriterija i razvrstavanje definicijskih pristupa omogućava nam procesualno razumijevanje političke moći. Njime možemo određenja moći klasificirati s obzirom na pretežnost njihove pažnje kao:

1. Pristupi moći koji proizlaze iz subjekata moći, moćnika.
2. Definicije kojima se naglašava akcijski aspekt moći, procesi, odnosi (ne)djelovanja.
3. Određenja moći koja polaze od objekta nad kojim se moć provodi, od rezultata moći.

Procesualno razumijevanje pojma moći upućuje nas na otkrivanje dvaju ključnih elemenata: subjekta i objekta moći, dakle, na dvije stranke koje nisu identične ali se mogu promatrati kao dijelovi istog sistema. Između njih uspostavlja se odnos utjecaja u kojem je B potčinjen subjektu A. Moć se realizira kao utjecaj koji vrši ili može vršiti jedan dio društva nad drugim dijelom, gdje drugi dio nije u mogućnosti taj utjecaj ukloniti. Takva polazna definicija pogodna je za razumijevanje operacionalizacija izvršenih u empirijskim istraživanjima distribucije i strukture moći u društvu.⁶

⁴ »Moć predstavlja izgled da se u okviru jednog društvenog odnosa sprovede sopstvena volja uprkos otporu, bez obzira na to na čemu se zasnivaju ti izgledi«, Max Weber, *Privreda i društvo*, Beograd, Prosveta, 1974, tom I, str. 37.

⁵ Vidj šire: Kurt Sontheimer, »Zum Begriff der Macht als Grundkategorie der Politischen Wissenschaft«, u: Oberndorfer, Dieter, Hrsg. *Wissenschaftlichen Politik eine Einführung im Grundfragen ihrer Tradition und Theorie*, Freiburg, Verlag Rombach, 1962.

⁶ Vidi šire: Stefan Hradil, *Die Erforschung der Macht*, Stuttgart, Urban Taschenbucher, Bd. 527, Verlag W. Kohlhammer, 1980.

1. Subjekt moći

Pristupi istraživanju moći čija su ishodišta u nosiocu moći, moćniku, mogu se uglavnom razvrstati u tri podgrupe:

- 1.1 Aktivnosti nosioca utjecaja.
- 1.2 Namjerne i nenamjerne posljedice moći.
- 1.3 Nosioci moći kao osobe ili kao strukture.

1.1 Djelatni i nedjelatni subjekt moći

U ovom pristupu ključnim elementom definiranja moći smatra se aktivnost subjekta moći. Za biheviorističke autore moć se iskazuje samo kroz djelovanje. Za njih su iskustveni podaci političke znanosti ona djelovanja koja determiniraju ponašanje drugih. Subjekt se moći iskazuje kao djelatna osoba. Djelovanje nosioca moći može biti manifestno ali se posljedice moći, koje taj pristup implicira, mogu očitovati i samom vidljivošću moćnika i njemu raspoloživih sredstava utjecaja. Koncept »anticipirane reakcije« omogućava i nedjelatnom subjektu da eksploatira promjene ponašanja objekta moći.

1.2 Namjerne i nenamjerne posljedice moći

Jedan od najjednostavnijih i najprihvaćenijih pristupa određenju moći polazi od jednostavnog koncepta namjernog, ciljnog, djelovanja. Moć se može realizirati samo namjernim djelovanjem koje je planirano, a čije su posljedice očekivane. Taj pristup polazi od manifestnog oblika moći koji se može promatrati i opisivati, a uglavnom se temelji na ključnom dijelu Weberove definicije koji naglašava voljni karakter u djelovanju moći. Kriterij volje preuzima i C. W. Mills: »Pod moćnim mislimo, naravno, na one koji su sposobni ostvariti svoju volju čak i tada kada se drugi suprotstavljaju.«⁷

Moć se smatra instrumentom realizacije namjeravanih efekata.⁸ Namjerno i manifestno djelovanje omogućava relativno jednostavno praćenje i mjerenje postignutih efekata. Tako je ovaj pristup široko prihvaćen u empirijskim istraživanjima distribucije utjecaja. Poteškoće ovog pristupa nalaze se u volji kao definicijskom kriteriju. Sužavanje pojma moći na namjerne rezultate isključuje iz slike moći nenamjerne posljedice koje izaziva aktivnost moćnika. Akcija, u ambijentu kompleksnog društvenog sistema, može izazvati probleme ni namjeravane niti očekivane. Porastom društvene kompleksnosti povećat će se i broj takvih posljedica. Suvremene organizacijske teorije govore o »iluziji savršene racionalnosti«, a u kontekstu neizvjesnosti »moć A nad B ovisi o sposobnosti A da predvidi ponašanje B i neizvjesnosti B o ponašanju A.«⁹

⁷ C. W. Mills, *The Power Elite*, Oxford University Press, 1963, str. 9.

⁸ Usporedi i kod: Bertrand Russel, *Power a New Social Analysis*, London, George Allen, 1938, str. 35.

⁹ Michael Crozier, *The Bureaucratic Phenomenon*, Chicago, The University Press, 1964, str. 158.

Poteškoće koje proizlaze iz voljnog definicijskog polazišta Steven Lukas nastoji prevladati uvođenjem kriterija odgovornosti. Pomoću odgovornosti nastoji precizirati mjesto i nosioca moći. Nosilac moći istovremeno je i nosilac »odgovornosti za posljedice koje proizlaze iz djelovanja ili nedjelovanja«. ¹⁰ Pravna terminologija takvu vrstu razlikovanja poznaje kao posljedice (odgovornosti) moći iz predumišljaja i posljedice iz nehata.

1.3 Subjekt moći: osobe ili strukture?

U dosadašnjem je razmatranju nosilac moći promatran kao osoba, pojedinac. Prvi stupanj proširenja jest kolektivitet ili grupa, a druga razina odnosi se na apstraktne subjekte poput »strukture«, »društva«, »sistema« i slično. Unutar interpretacijskih pristupa koji polaze od »strukturalnog« subjekta, moguće je naznačiti četiri najčešća razumijevanja strukture kao svojevrsnog apstraktnog subjekta:

1. Moć koja proizlazi iz formalnog položaja u organizaciji. Pod strukturom se podrazumijeva izgrađenost organizacijskog sistema. U ovoj interpretaciji strukturalna je moć izjednačena s moći funkcije. A Hawley moć koju posjeduje pojedinac pripisuje »položaju koji zauzima u sistemu«. ¹¹ Pojedinac ima moć sve dok vrši funkciju koja mu je u sistemu dodijeljena. Moć je osobina sistema.

2. Moć kao društvena norma; struktura je ovdje pojmljena kao ustrojstvo društveno prihvatljivih i institucionaliziranih oblika ponašanja.

3. Kao najznačajnija područja strukturalne moći, polazeći od klasične definicije političkog sistema Davida Eastona, smatraju se oni, relativno samostalni, elementi društvene strukture koji imaju moć nad posjedovanjem i dodjeljivanjem materijalnih, društvenih i kulturnih dobara i vrijednosti.

4. Kao oblik strukturalnog shvaćanja subjekta moći moguće je navesti i razvojne zakonitosti. Sistem »unutrašnjih« zakonitosti razvoja društva koje njegovi članovi prihvaćaju kao zadane i neupitne (klasični aksiomi odnosa baze i nadgradnje, proizvodnih snaga i proizvodnih odnosa).

2. Proces moći

U drugu značajnu grupu definicija pojma moći mogu se svrstati sve one koje moć određuju kao odnos i proces, odnosno one koje upućuju na neke aspekte i attribute moći i potčinjenosti.

2.1. Djelatna i potencijalna moć

Stupanj realizacije moći može se izraziti na skali od nula do jedan. Od neutjecaja, od »mirovanja« moći, do realizacije u njenom punom opsegu. De-

¹⁰ Steven Lukes, *Power: A Radical View*, Studies in Sociology, London, Macmillan, 1974, str. 56.

¹¹ A. Hawley, »Community Power and Urban Renewal Success«, *American Journal of Sociology*, vol. 68, 1963, str. 32.

finicijski problemi ovog pristupa počinju pitanjem: Je li subjekt koji ne djeluje, ali posjeduje resurse moći (ima ih kao potenciju) nemoćan? Odnosno, je li moć određena samo svojim »trošenjem«, aktiviranjem izvora moći? Može li se moć »imati« ili se moć može očitovati samo djelovanjem?

Djelatni koncept definira moć realizacijom. Takav pristup zastupaju posebice empirijski usmjereni autori. Robert Dahl izvore moći ne smatra dovoljnim dokazom da je netko i moćan. Ako je moć mogućnost djelovanja na neki objekt, tada izvori moći moraju biti iskorišteni na efikasan način.¹² Sličan je stav i H. Simona. Po njemu pretpostavka da je netko moćan nije dovoljan dokaz da moć doista i postoji. Izjednačavanje utjecaja ili moći s vrijednostima koje pojedinac posjeduje nisu podobne za političku znanost.¹³ Djelatni koncept naglašava osobe ili kolektivitete kao nosioce moći. Vremenski je određen jer je usmjeren na konkretne oblike djelovanja u specifičnim situacijama.

Unutar takvog koncepta moći moguće je razlikovati dvije podvarijante. Prva je ona koju zastupaju dosljedni bihevioristi, u kojoj je kriterij moći ciljno djelovanje s namjernim posljedicama. Nju možemo nazvati manifestna moć. U prvom planu analize su subjekti moći i njihove akcije. Ovaj je definicijski pristup relativno uzak, ali omogućuje empirijsko-istraživačku operacionalizaciju.

Druga podvarijanta djelatne moći svoje djelovanje ne manifestira isključivo akcijama subjekta, već i složenim mehanizmima manipulacije, anticipiranom reakcijom, strukturalnim utjecajem, organizacijskim biasom, neodlučivanjem i sličnim. Uvjetno je možemo označiti kao latentnu moć.

Moć kao mogućnost, kao potencija, naglašava postojanje resursa, sredstava kao kriterija određenja moći. Moć je u potencijama koje omogućavaju akciju — usmjerenost na sredstva i instrumente, a ne na subjekte i njihovo ponašanje. Moć kao mogućnost (u Webera kao »jede Chance«) nosi u sebi dva moguća, analitički vrijedna, podpojma. Podpojma »mogućnost za moć« (»potential for power«) znači mogućnost da se mobiliziraju resursi: ekonomski, informacijski, statusni i sl. Naglašava se mogućnost stvaranja potencijalne moći. Drugi podpojma u konceptu potencijalne moći naglašava, osim temeljnih resursa, posjedovanje mogućnosti njihove realizacije u efikasnu akciju. Samo posjedovanje, na primjer, novčanog bogatstva nije dovoljno da bi omogućavalo efikasno pretvaranje novčanih sredstava u politički utjecaj. Osim sredstava (»mogućnost za moć«), daljnje su pretpostavke realizacije interesa poznavanje političkih procedura, ciljeva utjecaja — postupaka pretvaranja potencije novca u politički rezultat. Ovaj podpojma, kojim se naglašava operacionalizacija u moguću efikasnu akciju, možemo opisati kao »moć kao mogućnost« (power as potential). Ovakvo razlikovanje podpojмова u konceptu moći-potencije, analitički je korisno u istraživanju uvjeta i varijabli koje omogućuju prerastanje društvene grupe iz pozicije »po sebi« (mogućnost za moć) u poziciju »za sebe« (moć kao mogućnost).

¹² Usporedi: Robert Dahl, »The Concept of Power«, u: Edwards, Bell, Wagner, *Political Power: A Reader in Theory and Research*, New York, The Free Press, 1969.

¹³ H. Simon, »Notes on the Observation and Measurement of Power«, u: Edwards, Bell, Wagner, *nav. djelo*, str. 70.

2.2 Moć kao atribut i kao odnos

U svakodnevnom govoru pojam moći najčešće koristimo u svojstvu atributa. Pripisivanjem nekom akteru obilježja moćnika, u krajnjoj liniji, moć svodimo na njezine izvore. Takva upotreba izražena je uglavnom u nešto starijim teorijama međunarodnih odnosa gdje se moć (države) promatra kao predmet određenih osobina. Elementi državne moći iskazuju se brojem stanovnika, veličinom teritorija, proizvodnjom ugljena i čelika i sl. Moć se, dakle, može kvantificirati i svesti na određeni broj osobina.

Suvremeni pristupi govore o moći kao rezultanti društvenog odnosa. Relacijski koncept moći zanemaruje izvore i attribute moći i njezinih nosilaca, moć nema supstancijskih osobina, ona je proizvod interakcija društvenih aktera.

R. Cobb i C. Elder saželi su osnovno značenje ovog pristupa jasnim iskazom: »... moć je relacijski koncept. To znači, njezina referencija nije konkretni atribut i skupina karakteristika, već je prije svega karakteristika posebnih tipova odnosa između subjekata. Posebni atributi postaju relevantni samo u relacijskom kontekstu.«¹⁴

Odnosi moći promatraju se uvijek u specifičnom kontekstu. Dok na jednom području A može imati veću kontrolu nad ponašanjem B, na nekom drugom području B može dominirati nad A. Ovakav dinamičan odnos primjereniji je društvenoj realnosti koja je rijetko u stanju ravnoteže. Postojanje interakcija društvenih subjekata, dinamički koncept asimetričnih odnosa moći, prisutan je u različitim pluralističkim teorijama političke znanosti.

Atributivni i relacijski koncept moći nisu suprotstavljeni niti se isključuju. Oni se posredovanjem svojih različitih usmjerenja nadopunjuju: atributivni procesima interakcije, a relacijski osobinama i potencijalima nosilaca moći.

2.3 Moć kao kazna, nagrada i manipulacija

U ovom pristupu moć se definira instrumentima realizacije: sankcijama ili prijetnjom njihova provođenja. Moć se očituje u sposobnosti kažnjavanja ili nagrađivanja kako bi se utjecalo na nečije ponašanje. Ovi tipovi moći često se poistovjećuju s vrstama sankcija, nagrada, odnosno s vrstama izvora moći. Tako se sankcije i kazne povezuju s fizičkom prisilom, nagrade s materijalnim dobrima, manipulaciju sa simboličkom osnovom moći. U jednom drugačijem očitovanju moći objekt nije svjestan utjecaja i kontrole. Takvi oblici kontrole su moć informacija i znanja, masovnih medija, legitimna moć države.

2.4 Legitimna i nelegitimna moć

Weberova kategorija vlasti, kao legitimne i institucionalizirane moći, primila je osobine općeg pristupa moći. Općenito možemo reći da je legitimna ona moć koje se prihvaća iz uvjerenja da je zakonita. Tako je studij politike »studij legitimizacije moći u situacijama društvenih interakcija«.¹⁵ Realiti-

¹⁴ R. Cobb, C. Elder, *Participation in American Politics, The Dynamics of Agenda-Building*, Baltimore, John Hopkins University Press, 1977, str. 22.

¹⁵ L. Binder, *Iran: Political Development in Changing Society*, Berkeley, University of California Press, 1962, — citirano prema: A. V. Wiesman, *Political Systems*, New York, Praeger Publishers, 1966, str. 22.

zacija legitimne moći ne mora počivati na zakonskim sankcijama, dapače, izvor legitimne moći jest u vjerovanju podanika kako je moć države zakonita. Na temelju vrijednosnog konsenzusa B se povinuje autoritetu državnog organa — uvjerenja da je pravo države na odlučivanje proizvod legitimiteta. Objekt moći ne pokazuje vidljiva otpora, država svoju efikasnost nastoji uvećati jačanjem legitimnog karaktera svoje moći. Legitimnost moći i otvorena upotreba sile nalaze se u obrnuto proporcionalnom odnosu: »Legitimnost i sila su neka vrsta zamjene jedno za drugo, ukoliko se vlade više oslanjaju na potonje, utoliko je slabiji njezin poziv na prvo.«¹⁶

Manipulacijski karakter legitimne moći naglašava potrebu za istraživanjem procesa njezina uspostavljanja. Njezin značaj za efikasno upravljanje i provođenje vlasti upućuje na otkrivanje procesa u kojima se legitimnim sredstvima nastoji realizirati nelegitimni interes, ili kada se legitimnost želi uspostaviti nelegitimnim putem.

2.5 Moć kao kauzalitet i kao sistemski odnos

Većina do sada prikazanih pojmovnih određenja moći počiva na pretpostavci kauzalnog odnosa u procesu moći. Kauzalitet je iskazan kao slijed: uzrok — željena posljedica.

Princip kauzaliteta u »klasičnim teorijama moći« svojom mehanicističkom postavkom ne može odgovoriti na probleme koje postavlja analiza kompleksnih sistema. Proizvoljnost odluke »klasičnih teoretičara« gdje započeti analizom uzročnog lanca moguće je opravdati samo u uvjetima malih grupa. U sistemskom pristupu analizi moći polazi se od funkcija koje ona u sistemu ima. Tako za N. Luhmana moć ima funkciju redukcije kompleksnosti u strukturama i procesima sistema i oni »... zadobiju moć selekcijom određenih konstelacija alternativa«.¹⁷ Luhman moć određuje kao »generaliziranu komunikaciju« i kao jedan od četiri principa komunikacijskih medija (moć, ljubav, novac, istina).

Sistemski pojam moći razvio je i Talcot Parsons, kritizirajući tri dimenzije Millsove i sličnih definicija: teškoće koje proizlaze iz rasplinutosti definicija moći kao općenite sposobnosti postizanja ciljeva; problem odnosa prisile i konsenzusa; problem količine moći — poznat i kao problem »nultog zbroja« (»zero sum«). Moć je, po Parsons, sistemski kategorija, ona nije faktor kojim se postiže efikasnost niti ima vrijednost po sebi. On moć definira kao medij u jednom od četiri podsistema: »Ja smatram pod moći takav opći medij koji je smisleno direktno paralelan po logičkoj strukturi, premda sadržajno veoma različit, novcu kao općem mediju ekonomskih procesa.«¹⁸

Isto tako i komunikacijske teorije političkog sistema, kakva je, primjerice, Karla Deutscha, odriču moći bilo kakav supstancijski karakter. Po njemu, moć je »jedna od mogućih valuta u politici« i jedan od mehanizama društvene kon-

¹⁶ A. V. Wiesman, *nav. djelo*, str. 105.

¹⁷ N. Luhman »Klassische Theorie der Macht — Kritik ihrer Prämissen«, München, *Zeitschrift für Politik*, 2, 1969, str. 168.

¹⁸ Talcot Parsons, »On the Concept of Political Power«, u: R. Bedix, S. Lipset, *Class, Status and Power*, New York, The Free Press, 1966, str. 241.

trole. »Moć se više ne traži u 'sirovim' čimbenicima, nego u informacijskom toku društvenog sistema i u kibernetički shvaćenom društvenom modelu.«¹⁹

Kritika »klasične teorije moći«, s pozicija sistemskog pristupa, osim problema uzročnosti, otvorila je još jedno poglavlje rasprave: o količini moći. Parsons kritizira Millsov pristup moći u društvu kao konstantne veličine. Ukupna količina moći je nepromjenjiva, mijenjaju se samo parametri distribucije, A zadobiva moć na račun B. Vlada situacija »nultog zbroja«. Ona je moguća u ograničenim grupama, ali nije primjerena složenim društvenim sistemima. Budući da je za Parsons moć medij, ona se može »uložiti« u akcije nekog drugog subjekta tako da konačni rezultat bude uvećan (»non-zero sum«). Parsons objašnjava takav proces u izbornim aktivnostima analogijom s finansijsko-kreditnim odnosom. Finansijska moć zajmodavca i zajmoprimca raste realiziranim kreditnim ugovorom. Cjelokupni je proces moguć samo ukoliko je legaliziran. Moć može biti samo legitimna. Sve ostalo su krajnji slučajevi koji ne odgovaraju konceptu medijskog određenja moći.

Luhman svoju kritiku pojma moći kao »nultog zbroja« izvodi iz kauzalnog karaktera moći kakav zastupaju »klasični« autori. Princip konstantne količine moći proizlazi iz uzročno-posljedičnog odnosa u procesu moći. Tako se oni koncentriraju na probleme distribucije ograničene količine moći. Luhman ukazuje na mogućnost povećanja količine moći u sistemu: velik broj alternativa u kompleksnim sistemima zahtijeva veću količinu selektivnih odluka i zbog toga se u takvim situacijama aktivira i više moći.²⁰

Mehanicistička kauzalnost i zadanost količine moći »klasičnih teorija moći« ograničavaju njihovu analitičku korisnost. Heuristički plodne, »sistemske-medijske« i komunikacijske teorije moći još uvijek se relativno teško mogu primijeniti u empirijskim istraživanjima. Pojam moći, kako ga one najčešće koriste, apstraktan je u tolikoj mjeri da se posebnosti procesa moći ne mogu identificirati i operacionalizirati.

3. Objekt moći

Treći mogući kriterij grupiranja definicijskih pristupa pojma moći ima ishodište u objektu moći. Osnovni je interes u rezultatima moći, ostvarenom stupnju interesa, kontrole potčinjenog. U ovom pristupu dvije su orijentacije: prva, koja rezultate moći promatra u manifestnoj konfliktnoj situaciji, i druga, koja realizaciju moći sagledava i kao proces u kojem nije nužna manifestacija konflikta. Konflikt i moć su »prirodni« parovi svakog političkog procesa. Govori se o konfliktu kao »krvi i mesu« političkog života.

Određenje moći u manifestnom sukobu karakteristično je za pluralistički prisup istraživanjima distribucije moći koji se temelji na metodi procesa odlučivanja²¹. Moć se definira samo unutar opazajnog konflikta u procesima od-

¹⁹ Klaus von Beyme, *Suvremene političke teorije*, Zagreb, Stvarnost, 1974, str. 164.

²⁰ Usporedi: N. Luhman, *nav. djelo*, str. 162.

²¹ Najznačajniji predstavnici »pluralista« su: R. Dahl, N. Poslby, R. Wolfinger, D. Miller, H. Ehrlich i drugi.

lučivanja na nekim značajnim temama. Moć postoji samo ukoliko postoji otpor objekta moći. Kritičari tako uskog pristupa moći, a koji također polaze od situacije konflikta, uvode pojam latentnog konflikta. Objekt moći ne mora biti svjestan svojeg položaja potčinjenosti. Osim toga, on može biti svjestan utjecaja koji se nad njim provodi, ali ne može se manifestno oduprijeti. Dakle, moć je realizirana i bez manifestnog otpora objekta moći. U ovu grupu, latentnog konflikta, pripada i većina pristupa iz područja manipulacija, kao i princip neodlučivanja kako ga razvijaju Bachrach i Baratz, nasuprot Dahlovoj odlučivačkoj metodi.²²

4. Zaključak

Prikazane koncepcije moći pokazuju različitost njihovih glavnih obilježja s obzirom na primijenjeni klasifikacijski kriterij. Može se reći da iskazana obilježja u svojim kombinacijama predstavljaju gotovo sve najčešće tipove definicija moći. Neka od njih bolje se podudaraju i kombiniraju od drugih, pa su tako u literaturi i češća. Takve kombinacije ukazuju nam na dvije osnovne grupe, dva osnovna puta u tvorbi pojma moći. Istovremeno to su dvije perspektive u problematiziranju moći i njezinom empirijskom istraživanju. Riječ je o pozicijskoj i osobnoj moći.

Pozicijska moć ne podrazumijeva samo pozicije u značenju formalnog institucijskog položaja, već i druga društvena obilježja poput obrazovanja, priroda, komunikacijskog položaja itd. To su pristupi koji polaze od trajnijih struktura, a ne od osobina samog pojedinca. Položaj u strukturi daje pojedincu mogućnosti utjecaja, ali istovremeno i određuje partnere njegova odnosa kao i smjer interesa. Dakle, to su definicije koje naglašavaju strukturalni aspekt u pojmu moći i u njemu traže izvore moći, a zapostavljaju osobne karakteristike aktivnosti, sposobnosti, odlučnosti, sklonosti, volje i sl. To su definicije koje imaju »pasivni« element u definiranju moći, one su bliske atributivnom pristupu. Njih ne zanima provođenje moći, odnos, već su usmjerene na otkrivanje resursa moći određenjem relevantnih obilježja u društvenoj strukturi. One su povezane s prikazanim tipovima potencijalne moći.

Druga grupa definicija usmjerena je na posjednika moći ili pak na onoga koji moć trpi. One određuju poziciju pojedinca u smislu nadmoći ili podložnosti. Naglašavaju individualnu volju, aktivitet i sposobnost. Riječ je o relacijskom pristupu, pa na taj način i o uvijek konkretnim situacijama manifestacije moći u uvijek specifičnom kontekstu individualnog iskazivanja ili trpljenja moći. S obzirom na ranije prikazane tipove moći, ovdje pripadaju određenja koja naglašavaju aktivnost, djelatnost.

Ova dva tipa moći nemaju samo funkciju simplifikacije klasifikacijskih pristupa, već prikazuju one vrste definicija koje su s aspekta empirijskih istraživanja najčešće i najplodnije. Procesualno razumijevanje moći, kojem je ishodište u jednostavnom razlikovanju triju elemenata svakog političkog od-

²² P. Bachrach, M. Baratz, »Decisions and Nondecisions an Analytical Framework«, *American Political Science Review*, September, 1963.

nosa: subjekt — aktivnost — objekt, ne prikriva svoju praktičnu dimenziju u istraživačkoj operacionalizaciji. Tako je i ovaj pregled definicijskih kriterija pojma moći inspiriran upravo takvim istraživačkim interesom.

Ivan Grdešić

ELEMENTS OF A PROCESSUAL DEFINITION OF THE CONCEPT OF POWER

Summary

For political science, the concept of power is not only a subject of study but also a constitutive element of the whole discipline. The processual approach to the definition of the concept of power involves three elements: (1) Approaches focusing on the subject of power (power holder). (2) Definitions stressing the active aspect of power — action, exercise of power, processes, relations, (in)activity. (3) Definitions starting from the object over which power is exercised and from the results of power. The processual interpretation of political power makes for an easier recognition of the definitional criteria and a better understanding of operationalizations made in empirical studies of the distribution and structure of power in society.